

RĪGAS VĒSTURISKĀ CENTRA APBŪVES PRAKTISKĀ SAGLABĀŠANA UN FUNKCIONĀLĀ IZMANTOŠANA (1948–2006)

Natālija Ameloškina

natalija.ameloskina@gmail.com

Atslēgas vārdi: *Rīgas vēsturiskais centrs, pilsēt būvniecība, kultūras mantojums, saglabāšanas un attīstības plānošana, apbūves saglabāšana un izmantošana, reģenerācija*

Rīgas vēsturiskais centrs ir gan Rīgas, gan visas Latvijas seja. Tas iever sevī ne tikai māksliniecisko un arhitektonisko formu daudzveidību, bet kalpo arī par spoguļi, kas rāda, kā vēstures gaitā ir veidojusies un attīstījusies pilsētvide, tās unikālā, vienreizējā un neatkārtojamā daba. Centrs Rīgā ir vieta, kur ļoti uzskatāmi un koncentrēti vienkopus redzami visi Eiropā valdošie arhitektūras stili ar izteiksmīgām reģionālām īpatnībām, pilsēt būvniecības tradīcijas, to attīstība, kā arī varas un ideoloģijas attieksme pret kultūras mantojumu.

Rakstā atspoguļota Rīgas vēsturiskā centra apbūves praktiskā saglabāšana un funkcionālā izmantošana no 1948. līdz 2006. g. Analizēti šajā laika posmā pieņemtie pilsēt plānošanas dokumenti, tajos ietvertie apbūves izmantošanas principi, politiskās ideoloģijas ietekme uz kultūras mantojuma saglabāšanu, nozīmīgākie ēku un publiskās ārtelpas reģenerācijas projekti.

Vēsturiskās apbūves saglabāšana, labiekārtošana un funkcionāla sakārtošana

Rīgas vēsturiskā centra (turpmāk RVC) apbūves saglabāšanas, labiekārtošanas un funkcionālās sakārtošanas jautājumi tiek risināti ar reģenerācijas plānu, pilsētas ģenerālplānu un detālplānojumu palīdzību, kuri praksē tiek lietoti kā apbūves izmantošanas noteikumi un ieteikumi RVC apbūves saglabāšanai. Valsts un reģionālajā līmenī noteiktie juridiskie un ekonomiskie nosacījumi pilsēt būvniecisko pieminekļu zonu saglabāšanai un attīstībai, īpaši RVC kā harmoniskā kultūrvēsturiskā vienībā, regulē valsts, pašvaldības un privātpersonu īpašumā esošo kultūras

mantojuma objektu saglabāšanas tiesiskos aspektus.

RVC apbūve, funkcionālo zonu un teritoriju izmantošana tiek definēta normatīvajos aktos. Apbūve tiek definēta kā teritorijā esoša vai plānota ēka, inženierbūve, inženierkomunikāciju un labiekārtojuma elementu kopums. Apbūves izmantošana ir atkarīga no tā, kā liek lietā teritoriju, kas dominē funkcionālajās zonās. Funkcionālās jeb apbūves izmantošanas zonas noteiktas katrā RVC reģenerācijas projektā atsevišķi. Funkcionālajā zonā tiek noteikti teritorijas plānojumā vai lokālplānojumā paredzēti atļautie izmantošanas veidi un apbūves parametri. Savukārt funkcionālās zonas ir teritorijas, saimnieciskās darbības,

būvju un zemes izmantošanas kopums, kas noteikts teritorijas plānojumā, lokālplānojumā un detālplānojumā.¹

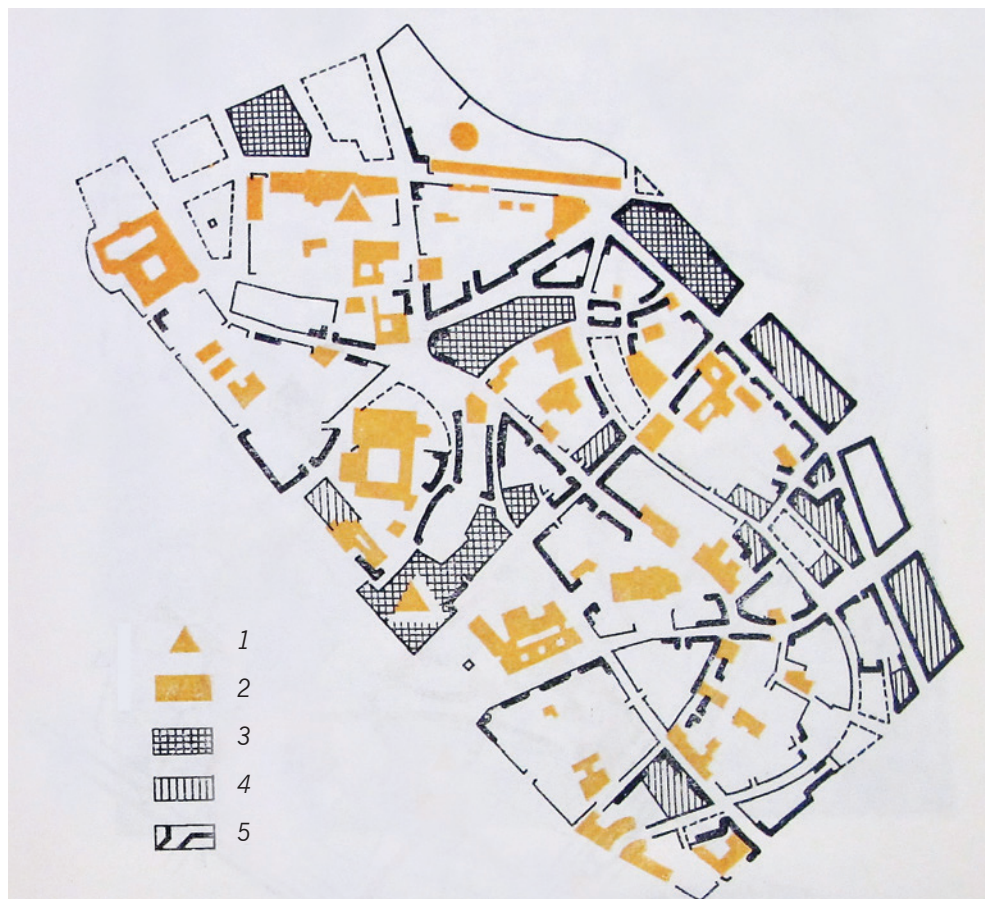
1948.–1983. gads. Vecrīgas teritorijas labiekārtošana un pielāgošana Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (turpmāk LPSR) pieņemtajiem pilsētbūvniecības kvalitātes standartiem notika ar 1948. g. Vecrīgas reģenerācijas projekta un Rīgas ģenerālplāna teritoriju detālplānojuma palīdzību. Pamatojoties uz 20. gs. vidū praktizētajām pilsētbūvniecības kultūras mantojuma saglabāšanas, apbūves atjaunošanas un labiekārtošanas normām, netika noteikti precīzi principi Vecrīgas vēsturiskās apbūves saglabāšanai un piemērošanai jaunām funkcijām. Projektā galveno uzsvāru lika uz kara laikā nopostītās apbūves atjaunošanu, kas visbiežāk izpaudās kā jaunu funkcionālisma stila ēku celtniecība, Vecrīgas labiekārtošana un inženiertehniskā stāvokļa uzlabošana.²

Līdzīga situācija ir vērojama arī citu LPSR lielāko pilsētu vēsturisko centru detālplānojumos un ģenerālprojektos. Piem., 1948. g. apstiprinātais Daugavpils pilsētas centrālās daļas detālplānojums ietvēra pilsētas centrālās daļas plānojumu, paredzēja tās mūsdienīgu organizāciju, izmantošanu, teritorijas apbūves labiekārtošanu un telpiskās vides kompozicionālu sakārtošanu.³ Daugavpils pilsētas kā nozīmīgā Latgales administratīvā un kultūras centra apbūve tika raksturota kā vietējas nozīmes arhitektūras pieminekļu komplekss, kas sava zemā inženiertehniskā līmeņa dēļ nav piemērots sociālistiskai sabiedrībai.⁴ Līdzīgi kā Vecrīgas reģenerācijas plānā, arī Daugavpils centrālajā daļā tiek norādīti vairāki trūkumi: a) Daugavas cietokšņa vēsturiskā apbūve traucē veidot atvērtu arhitektonisko telpu pilsētas centrālās apbūves perspektīvā; b) kvartālu nelielie izmēri, pilsētas kultūras un administratīvā centra, kā arī pilsētas ielu tīklojuma regularitātes trūkums; c) neattīstīta apzaļumošanas sistēma; d) bez noteiktas organizācijas, stihiski veidota apbūve.⁵

Atšķirīgs ir 1948. g. apstiprinātais Kuldīgas pilsētas izbūves ģenerālprojekts. Projektā liela uzmanība pievērsta pilsētas esošā stāvokļa analīzei, tehniski ekonomiskā pamata attīstīšanai, kā arī teritorijas funkcionālās organizācijas un inženiertehnisko tīklu attīstības perspektīvām.⁶ Kultūrvēsturiskajiem pieminekļiem pilsētas centrā, to saglabāšanai un labiekārtošanai ģenerālprojektā tiek veltīta niecīga uzmanība, bet, neskatoties uz to, projektā uzskaitīti visi Kuldīgas arhitektūras pieminekļi un dots to īss raksturojums. Lai arī priekšlikumi vēsturiskās apbūves praktiskai saglabāšanai nav doti, Kuldīgas 1948. g. ģenerālprojekts ir viens no pirmajiem, kurā tiek uzskaitīti visi kultūras mantojuma objekti.⁷

1948. g. Vecrīgas reģenerācijas projekts sastāvēja no sešiem posmiem: Daugavas piekrastes atjaunošana un rekonstrukcija; pilsētas centrālā laukuma rekonstrukcija (tag. Strēlnieku laukums); Kaļķu ielas rekonstrukcija un paplašināšana; Otrā pasaules kara Uzvaras pieminekļa (arkas) projektēšana; Vecrīgas arhitektūras pieminekļu atjaunošana un aizsargāšana; Vecrīgas (inženiertehnisko tīklu) labiekārtošana.⁸

Kā vienu no pirmajiem realizētajiem un veikto darbu ziņā apjomīgākajiem RVC teritorijas labiekārtošanas projektiem var nosaukt Daugavas labā krasta un tam piegulošās apbūves, apzaļumojuma sistēmas un satiksmes tīklu atjaunošanu un rekonstrukciju. Daugavas piekrastes atjaunošanas un labiekārtošanas plāns apstiprināts jau 1947. g.⁹ Plānā uzsvārs likts uz teritorijas ģeoloģiskā un konstrukciju tehniskā stāvokļa analīzi, teritorijai piegulošā satiksmes mezgla un apzaļumojuma sistēmas labiekārtošanu, to pielāgojot "jaunām, sociālistiskai pilsētai" atbilstošām funkcijām.¹⁰ Teritorijas kultūrvēsturiskās vides labiekārtošanai plānā netika pievērsta liela uzmanība. Neskatoties uz to, Daugavas kreisā krasta krastmala projekta realizācijas gaitā (1947–1952) veidota kā organiska Vecrīgas sastāvdaļa, t.i., — turpinājums. Apdares materiālos izmantots augstvērtīgs

1 — administratīvie centri; 2 — kultūras iestādes; 3 — administratīvie un darījumu kompleksi; 4 — tirdzniecības un viesnīcu kompleksi; 5 — sabiedriskās ēdināšanas un sadzīves pakalpojumu uzņēmumi ēku pirmajos stāvos

1. att. 1983. gada Vecrīgas reģenerācijas projektā noteiktā Vecrīgas apbūves funkcionālās organizācijas shēma (Pēcs: Пучин Э. Э. Проект регенерации Старой Риги: основные положения. Рига: Авотс, 1984. 36с.)

granīts, čuguna norobežojumi, kā arī jauns asfalta pārsegums un apstādījumi.¹¹ Daugavas kreisā krasta atjaunošana un labiekārtošana nodrošināja pilsētu ne tikai ar inženiertehnikajiem tīkliem, bet veidoja arī kvalitatīvu un 20. gs. 50.–60. gadu pilsēt būvniecības teorijai atbilstošu Vecrīgas telpisko vidi.

Daugavas piekrastes rekonstrukcijas otrās kārtas projekts, kas attiecināms uz Dauga-

vas labo krastu un kreisā krasta Kuģu ielas teritoriju, apstiprināts 1969. g. Projektā liela nozīme pievērsta šīs teritorijas kompozi- cionālai sakārtošanai, racionālai teritorijas apbūves izmantošanai, transporta sistēmas sakārtošanai, kā arī jaunu sabiedrisko ēku celtniecībai šajā teritorijā.¹² Arī šajā projektā RVC kultūrvēsturiskās vides aspekti netiek iekļauti, krastmalas apbūve un apzaļumošanas

1 — vēsturiskās apbūves atjaunošana; 2 — reģenerācijas projektā noteiktā jaunā apbūve; 3 — pilsētas vēsturiskā plānojuma elementu atjaunošana ar labiekārtošanas un apzaļumošanas sistēmas palīdzību; 4 — nozīmīgāko arhitektūras pieminekļu revalorizācija

2. att. 1983. gada Vecrīgas reģenerācijas projekta ietvaros izstrādātā pilsētas vēsturiskā plānojuma struktūras un apbūves reģenerācijas shēma (pēc Пучин Э. Э. Проект регенерации Старой Риги: основные положения. Рига: Авотс, 1984. 34с.)

sistēma ir veidota pēc Daugavas labā krasta parauga, tādējādi radot kompozicionāli vienu telpisko vidi un saglabājot RVC silueta vienu pamatelementu.

Pilsētas centrālā laukuma rekonstrukcijas projektus pirmo reizi prezentēja 1945. g. atvērtais konkursā. Nevienu projektu neapstiprināja, līdz ar to 1946. g. organizēja slēgtu konkursu, kurā piedalījās trīs

vietējie, trīs Maskavas un divi Ļeņingradas arhitektu biroji.¹³ Tomēr arī šajā gadījumā neviens no pilsētas centrālā laukuma projektiem netika apstiprināts, un šī teritorija līdz pat 1968. g. palika neapbūvēta. Osvalds Tilmanis, pamatojoties uz 1948. g. lēmumu par Vecrīgas laukuma kompleksas rekonstrukcijas pieeju, norādīja, ka nopostītās Vecrīgas teritorijā nepieciešams novietot

centrālās Valsts bibliotēkas jauncelni. Savukārt laukumā, kur atradās nopostītais Melngalvju nams, izvietot jaunas būves, kas būtu paredzētas Valsts padomei, Mākslinieku namu un uzvaras pieminekli (arku).¹⁴

Cieši saistīta ar pilsētas laukuma izbūvi un Daugavas krastmalas atjaunošanu bija arī Kaļķu ielas paplašināšana un apbūves labiekārtošana. 1947. g. tika veikti ar ielas paplašināšanu saistītie ekonomiskie aprēķini un izstrādāti projekta trīs varianti. Projekta realizācijas rezultātā Kaļķu iela paplašināta no 15 līdz 25 m, nojaucot daļu Vecrīgas kultūrvēsturiskās apbūves un tās vietā izveidojot apstādījumu joslu. Veicot rekonstrukcijas darbus, pilsētas galvenā laukuma un Kaļķu ielas teritorijā radās nepieciešamība apzināt esošos arhitektūras pieminekļus un aizsargāt tos no turpmākas būvniecības darbiem. Lai to īstenotu, veica Vecrīgas kultūras mantojuma objektu apsekošanu un izveidoja karti ar saglabājamiem arhitektūras pieminekļiem.¹⁵ Kā vienu no primāriem Vecrīgas kultūras mantojuma saglabāšanas pasākumiem O. Tilmanis min Sv. Pētera baznīcas atjaunošanu, kuras restaurācijai trūka nepieciešamā finansējuma. Lai to pasargātu no turpmākas bojāšanās, tika noteikti nepieciešamie glābšanas pasākumi. Neskatoties uz projektā iekļautajiem kultūras mantojuma saglabāšanas pasākumiem, norādīts, ka labiekārtošanas darbi ir primārie un tikai pēc tam nepieciešams domāt par ēku rekonstrukciju un atjaunošanu.¹⁶

Visi aktuālie praktiskās rekonstrukcijas jautājumi lielākā vai mazākā mērā risināti 1955. g. apstiprinātajā Rīgas pilsētas ģenerālplānā. Ģenerālplāns ietvēra vairākus pilsēt būvnieciskos pasākumus: iekškvartālu teritoriju sistemātisku apzaļumošanu, bulvāru, skvēru un parku izveidošanu, kuros saskaņā ar ģenerālplānu būtu iespējams rīkot liela mēroga sabiedriskus pasākumus. Īpaša uzmanība tika veltīta Otrā pasaules kara laikā nopostītajiem arhitektūras pieminekļiem un to atjaunošanai.¹⁷ Līdz ar to aktualizējās jautājums par vecpilsētas lomu pilsēt būv-

nieciskajā organismā, celtniecības fonda racionālu izmantošanu, kā arī satiksmes sistēmas sasaisti ar lielajām maģistrālēm, tiltiem un gājēju pārejām. Ģenerālplāns deva tikai arhitektoniski kompozicionālu plānojuma ideju Vecrīgas rekonstrukcijai, jo teorētiskie un metodoloģiskie aspekti jau bija aplūkoti 1948. g. Vecrīgas reģenerācijas projektā.¹⁸

Vecrīgas apbūve tika uzskatīta par nepiemērotu parastā tipa dzīvokļiem, līdz ar to radās iecere te pakāpeniski samazināt pastāvīgo iedzīvotāju skaitu, telpas pārbūvējot vai nu administratīvo iestāžu vajadzībām, vai arī iekārtojot tajās tūristu viesnīcas un pensionātus.¹⁹ No 1948. līdz 1967. g. uzmanība galvenokārt tika pievērsta atsevišķu arhitektūras pieminekļu restaurācijai, nevis visam pilsēt būvniecības ansamblim kopumā. Līdz ar to izšķiroša nozīme bija 1967. g. 10. oktobrī pieņemtajam LPSR Ministru padomes lēmumam par Vecrīgas valsts aizsardzības zonas izveidošanu. Lēmuma ietvaros tika pieņemts nolikums par Rīgas pilsētas viduslaiku daļas aizsardzību un nodibināta Rīgas arhitektūras pieminekļu aizsardzības inspekcija. Viens no tās pienākumiem bija īstenot paaugstinātas Vecrīgas ansambļa aizsardzības prasības.

Sākot ar 1968. g., īpaša vērtība veltīta Vecrīgai kā pilsēt būvnieciskam organismam: struktūras, ielu ainavu, senā kolorīta un īpatnējās apbūves veidola saglabāšanai. Viens no pirmajiem pasākumiem Vecrīgas pilsēt būvniecības kultūras mantojuma teritoriju sakārtošanai bija tās svarīgākās arhitektoniskās dominantes — Sv. Pētera baznīcas atjaunošana. No papildus iekasētajām nomas maksām savāktos līdzekļus Rīgas arhitektūras pieminekļu aizsardzības inspekcija izmantoja Rīgas vecā nocietinājuma mūra restaurācijai un konservācijai Minsterejas un Trokšņu ielā.²⁰

1969. g. Rīgas centra plānojumā redzams, ka Vecrīgu perspektīvā aptver vairākas Rīgas centra funkcionāli aktīvās zonas. Andrejs Holcmanis (1920–2009) norādīja uz pastāvošo viedokli, ka Vecrīgas teritoriju

nepieciešams funkcionāli reorganizēt tā, lai katrs tās sektors pēc funkcijas atbilstu piegulošajai centra zonai. Respektīvi, administratīvās iestādes koncentrējamas Vecrīgas ziemeļrietumu daļā, savukārt apkalpes un tirdzniecības uzņēmumi — dienvidaustrumos. Viņš arī norādīja uz problēmām, ar kurām varētu saskarties pēc šādas idejas realizēšanas, piem., normalizējoties apmeklētāju plūsmām, jātiecas tos labāk apkalpot, Vecrīgā būvējot jaunus sabiedriskos objektus Otrā pasaules kara laikā nopostīto kvartālu teritorijā.²¹

Par pilsētībūvniecības pieminekļu reģenerāciju, šī jēdziena klasiskajā saturā, iespējams sākt runāt līdz ar 1983. g., kad tika apstiprināts Vecrīgas reģenerācijas projekts.²² Reģenerācijas plāns bija koncepcijas "Vecrīgas pilsētībūvniecības kultūras mantojuma attīstība un veidošana par modernas galvaspilsētas centru" trešais posms. Pirmajā posmā ietilpa 1969. g. Rīgas ģenerālplāna izstrāde, kurā salīdzinājumā ar 1955. g. ģenerālplānu pirmo reizi tika risināti jautājumi, kas bija saistīti ar Vecrīgas pilsētībūvniecības kultūras mantojuma kā vienotas, kompleksas sistēmas reģenerāciju. Otrajā posmā ietilpa Rīgas centrālās daļas detālplānojuma izstrāde no 1971. līdz 1976. g., savukārt trešajā — Vecrīgas reģenerācijas projekta izstrāde un realizēšana.²³ Projekta galvenais uzdevums bija Vecrīgas funkcionāla un kompozicionāla sakārtošana.

1983. g. projektā pirmo reizi vēsturē tiek runāts par Vecrīgas funkcionālu sakārtošanu, zonēšanu un zonējuma izmantošanu. Līdz 1983. g. ar jēdzienu "funkcionāla sakārtošana un izmantošana" galvenokārt tika izprasta pilsētvides pielāgošana sociālisma sabiedrības vajadzībām.²⁴

Projektā RVC apbūve, atkarībā no tās funkcionālās izmantošanas, organizēta pēc shēmas: sabiedriskie centri; kultūrizglītības iestādes; administratīvās ēkas un to kompleksi; tirdzniecības, sadzīves pakalpojumu un viesnīcu kompleksi; tirdzniecības, sabied-

riskās ēdināšanas un sadzīves pakalpojumu uzņēmumi ēku pirmajos stāvos.

Pilsētas aktīvo funkciju izvietošana RVC teritorijā radīja nepieciešamību pēc modernas un sakārtotas infrastruktūras. Pieņemot, ka funkciju attīstību stimulē kultūras mantojuma potenciāls, plānā tika paredzēts veidot modernu pilsētu, atbrīvojot laukumus no nevērtīgās apbūves (slēdziens balstīts uz zinātniskās izpētes rezultātiem) jaunu ēku būvniecībai un centra funkciju attīstībai. Projektā arī norādīts, ka šo funkciju attīstība nedrīkst nonākt pretrunā ar kultūras mantojuma aizsardzību un saglabāšanu, kā arī centra ansambļu revalorizāciju.²⁵

Vecrīgas pilsētībūvniecības kultūras mantojuma reģenerācijas projektā paredzēja:

1. Saglabāt un pilnveidot vēsturisko apbūvi, uzlabot pieminekļu arhitektonisko un tehnisko stāvokli, nodrošinot turpmāku to funkcionālo izmantošanu, kas atbilstu kultūras mantojuma pieminekļu aizsardzības pamatprincipiem.
2. Kompozicionāli nostiprināt Vecrīgas teritoriju un telpiskumu, kas praksē izpaudās kā RVC galveno ielu atjaunošana.
3. Pilnveidot arhitektūras kultūras mantojumu, atjaunot apbūvi un saglabāt dzīvojamo fondu gar Vecrīgas galvenajām ielām.
4. Pilnveidot pilsētas siluetu, izcelt galvenās RVC dominantes un samazināt apbūves stāvu skaitu.²⁶

RVC arhitektoniskā vērtība un nozīme pilsētas kopējā struktūrā noteica tās izmantošanu galvenokārt aktīvām reprezentācijas, kultūrizglītības un iedzīvotāju, to skaitā tūristu, dažādām apkalpes funkcijām. Ievērojot arhitektūras pieminekļu un pārējās apbūves daudzveidīgo sākotnējo funkcionālo nozīmi, RVC bija paredzēts saglabāt tās polifunkcionalitāti un dzīvojamo apbūvi, kas vienmēr ir bijusi RVC pamatfunkcija.²⁷

RVC funkcionālā sakārtošana plāna ietvaros tika definēta kā revitalizācija, kuras mērķis bija nevis izcelt pastāvošās funkcijas, bet

gan uzlabot to kvalitāti. RVC bija paredzēts veidot kā kvalitatīvu pilsētas sabiedrisko centru, kultūras un sociālo funkciju attīstot kā galveno, atjaunojot vēsturisko apbūvi, ielu un laukumu tīklojumu, kā arī ierobežojot visa veida transporta kustību RVC.²⁸

RVC kompozicionālā sakārtošana paredzēja pilsētas plānojuma struktūrā saglabāt tās augstvērtīgo, autentisko arhitektonisko veidolu, mākslinieciskās kvalitātes, nostiprināt vērtības, kā arī pilnveidot vēsturiskos ansambļus, tajā pašā laikā nodrošinot pilsētbūvnieciskā un mākslinieciskā potenciāla praktisku izmantošanu.²⁹

1983. g. Vecrīgas reģenerācijas projekta galvenais uzdevums bija atrisināt sekojošus ar pilsētbūvniecības kultūras mantojumu saistītus jautājumus:

- 1) arhitektūras, plānojuma struktūras un silueta reģenerācija;
- 2) teritorijas un apbūves funkcionālās izmantošanas noteikšana;
- 3) transporta sistēmas, autostāvvietu un garāžu novietnes un organizācijas shēmas izstrāde;
- 4) laukumu, ielu un iekšpagalmu labiekārtošana un apzaļumošana.³⁰

Projekta ietvaros tika veikta apbūves, pilsētas funkcionālā un kompozicionālā plānojuma attīstības, pilsētbūvniecības struktūras vēsturiskā izpēte un analīze, kā arī pirmsprojekta koncepcijas izstrāde.³¹

Edgars Pučiņš (1924–2009) raksta, ka RVC reģenerācija balstīta uz Otrā pasaules kara laikā nopostīto vēsturisko pieminekļu atjaunošanu, kā arī pilsētas vēsturiskā veidola rekonstrukciju, attīstot vecpilsētu kā sabiedrisko centru ar paaugstinātu arhitektonisko vērtību, kā arī nodrošinot tās potenciālo izaugsmi. Vecrīgas reģenerācijas projekta rekomendācijas pamatojas uz 20.gs. beigās pastāvošo arhitektūras un pilsētbūvniecības pieminekļu aizsardzības teoriju.³²

Kā galvenie RVC reģenerācijas uzdevumi norādīti:

1. Kultūras mantojuma pieminekļu aizsardzība, kas neaprobežojas tikai ar to fizisku, bet arī ar estētiskās vērtības un simboliskās nozīmes saglabāšanu. E. Pučiņš raksta, ka nepieciešams izvairīties no nekvalitatīviem atdarinājumiem un fasādisma, kā arī vienkāršiem remontdarbiem, kas bieži vien tiek dēvēti par restaurāciju. Lai izvairītos no šādām kļūdām, viņš norāda, ka jāveic detalizēta pieminekļu arhitektonisko formu attīstības un deformācijas analīze.
2. Pilsētbūvniecības kultūras mantojuma pieminekļu kompleksa reģenerācija, pievēršot lielāku uzmanību apkārtējai ainavai un siluetai.
3. Laukumu, skvēru tīklojuma un to kompozicionālās vienotības atjaunošana, kas kopā ar apbūvi veido arhitektoniski telpisko vidi. E. Pučiņš raksta, ka Vecrīgu nepieciešams saglabāt kā vienotu sistēmu, lai šo iecerī īstenotu, jāveido detalizēta reģenerācijas metode.
4. Novērst nekvalitatīvas restaurācijas gaitā radušos pārveidojumus un, balstoties uz zinātniskās izpētes un projektēšanas darbiem, rekonstruēt atsevišķas ēku detaļas, ēkas un kvartālus.³³

RVC telpiskā reģenerācija tika izprasta nevis kā viena pilsētbūvniecības attīstības posma fiksācija, bet gan kā dažādos vēstures posmos radušos arhitektoniski un mākslinieciski augstvērtīgāko objektu saglabāšana. Reģenerācijas projekts paredzēja ne tikai novērst telpiskās deformācijas un atjaunot vērtīgāko zudušo apbūvi, bet arī iekļaut pilsētas vēsturiskajā struktūrā jaunceltnes gar vēsturiskajām ielu un laukumu sarkanajām līnijām.³⁴

Par izejas punktu pilsētbūvnieciskajai reģenerācijai projektā tika pieņemts RVC telpiskais plānojums 19. gs. pirmajā pusē, pirms telpiskās kompozīcijas deformācijām. Tika izmantoti 1823. g. zīmētie fasāžu notinumi un 1858. g. sastādītais ģeodēziskais plāns,

kurā ir norādītas visas zemesgabalu robežas un ēku kontūras.³⁵

RVC apbūves reģenerācijas projekta pirmajā posmā no 1981. līdz 1985. g. bija paredzēts veikt kompleksu kapitālo remontu un restaurāciju 48 dzīvojamām ēkām, no kurām 19 ēkas veidoja trīs atsevišķus kvartālus, kuriem tika piemērota kompleksa kvartālu restaurācija, t.i., Audēju, Rīdzenes, Pils ielā un 11. novembra krastmalā. Kapitālais remonts, restaurācija vai rekonstrukcija tika paredzēta arī 56 sabiedriskajām ēkām.³⁶ Savukārt RVC labiekārtošanas pasākumos ietilpa apzaļumošanas sistēma, inženiertehnisko tīklu (ūdensvada, kanalizācijas, apkures, gāzes un elektrības) un telekomunikāciju sistēmas uzlabošana un sakārtošana.³⁷

Projektā bija paredzēts atjaunot Melngalvju namu ar tam piegulošajām ēkām, kā arī ar labiekārtošanas paņēmieniem iezīmēt bijušā Rātslaukuma kontūras. Vecrīgas viduslaiku centra tiešā tuvumā paredzēja atjaunot apbūvi gar Tirgoņu, Kaļķu un Daugavas ielu. Telpiskās reģenerācijas pasākumos ietilpa arī sīko ieliņu un apbūves bloku atjaunošana — Sv. Pētera baznīcai piegulošajā kvartālā starp Daugavas, Kaļķu un Skārņu ielu, vienlaikus samazinot priekšlaukumu un telpu starp Sv. Pētera baznīcu un Skārņu ielu.³⁸

Telpisko kompozīciju bija paredzēts uzlabot, aizbūvējot kvartāla galu starp Doma laukumu, Šķūņu un Tirgoņu ielu, atjaunot nopostītās ēkas Jaunielas un Mazās Jaunielas stūrī iepretim Rīgas Tehniskās universitātes pagalmam. Ārpus viduslaiku Vecrīgas robežas, starpvaļņu joslā gar Meistaru, Kalēju, Minsterejas ielu, bija paredzēts saglabāt Otrā pasaules kara postījumu rezultātā radīto brīvo telpu, kas iezīmē bijušās Rīgas upes atrašanās vietu. Bija iecerēts arī aizbūvēt atsegtos aizsargmūrus Filharmonijas skvērā gar bijušo M. Ķēniņa ielu, pie Teātra ielas, starp Vaļņu, Rīdzenes un Kalēju ielu, pie Alberta laukuma, Minsterejas ielā pie bijušā Pasta pagalma.³⁹

Projekta ietvaros tika izstrādāti priekšlikumi seno nocietinājumu joslu iezīmēšanai Vecrīgas struktūrā. Tika atjaunoti viduslaiku aizsargmūra fragmenti un torņi gar Torņa, Trokšņu, Kalēju ielu, pie Minsterejas, Palasta un Klosters ielas. Vaļņu sistēmas posmus bija paredzēts atjaunot arī Aspazijas bulvārī pie Jēkaba kazarmām un 11. novembra krastmalā starp Rīgas pili un Anglikāņu baznīcu.⁴⁰

Telpiskās reģenerācijas plānā bija paredzēti vairāki lokāli Vecrīgas ielu, laukumu ainavas pārveidojumi, piem., augstumu starpības izlīdzināšana starp vēsturisko, salīdzinoši zemo un jauno augstāko apbūvi, kārnīņu jumtu atjaunošana celtnēm, kas iesegtas ar skārdu vai zaudējušas savus augstos jumtus, u. tml.⁴¹

RVC labiekārtošanas pasākumi paredzēja arī Vecrīgas sākotnējās topogrāfijas atjaunošanu. Lai to īstenotu, bija paredzēts iezīmēt Rātslaukuma senās kontūras, norokot pēckara periodā uzbērto zemesslāni un nobruģējot laukuma virsmu, kā arī daļēji pazemināt Doma laukuma virsmu gar Doma baznīcu. Atbrīvojot no uzbērums Doma baznīcas ziemeļu fasādi, tika atsegtas baznīcas cokols un tās sākotnējās proporcijas. 1990. g. šajā teritorijā tika veikti pagaidu labiekārtošanas darbi un konservēti atsegtie pamati baznīcas austrumu galā pie Jaunielas. Alberta laukumā bija paredzēts izveidot arheoloģisko ekspozīciju, sešu metru dziļumā rekonstruējot pirmās lībiešu apmetnes paliekas. Ar baseinu un zemes iedziļinājumu palīdzību bija paredzēts iezīmēt Rīgas upes kontūras jaunajā pilsēttelpā gar Vecrīgas viduslaiku robežu.⁴²

1983. g. reģenerācijas projekta ieteikumi RVC apbūves saglabāšanā un labiekārtošanā ar vairāku atsevišķu reģenerācijas projektu starpniecību periodiski tika īstenoti praksē līdz pat 1991. g., kad līdz ar Latvijas Republikas (turpmāk LR) neakarības atgūšanu izstrādāta jauna pieeja Rīgas un RVC saglabāšanai un attīstībai.

1995.–2006. gads. Laikā pēc LR neakarības atjaunošanas Rīgas attīstības

plānošanā izstrādāti vairāki konceptuāli dokumenti. Pirmais no tiem bija Rīgas attīstības plāns 1995.–2005. g. (turpmāk RAP 95–05), kura izstrādāšanā pirmo reizi tika iesaistīta plaša sabiedrība. Šajā plānā kompleksi tika izvērtēti pilsētas ģeogrāfiskais, ainaviskais, kultūrvēsturiskais un tautsaimnieciskais potenciāls. Līdzīga situācija bija vērojama visā Baltijas reģionā. Piem., Viļņas vecpilsētas revitalizācijas plāns 1995.–2005. g.⁴³ bija pirmais dokuments, kurā revitalizācijai paredzētajā zonā tika iekļauta ne tikai pilsētbūvniecības pieminekļu arhitektoniskā un telpiskā vide, bet arī dažādi pilsētas ekonomiskās, politiskās un sociālās dzīves aspekti. Plāns tika balstīts uz starptautisko pieredzi, iesākumā veicot vecpilsētas teritorijā esošo objektu apsekošanu un izvērtēšanu, secīgi nosakot vecpilsētas galvenos attīstības virzienus un metodes finansiālā nodrošinājuma garantēšanai, kas uzskatāms par priekšnosacījumu sekmīgai revitalizācijas stratēģijas īstenošanai.⁴⁴

RAP 95–05, atbilstoši uzdevumiem, noteica nekustamo kultūras pieminekļu lomu pilsētas attīstības politikā, kuras mērķi bija kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana, aizsardzība un pilnveidošana kā nācijas pašapzināšanās un jaunrades svarīga sastāvdaļa, reģionālo sakņu un vēsturiskās savdabības apzināšana, pozitīvas Rīgas un latviskās identitātes veidošana.⁴⁵

Neskatoties uz pēctecības principu ar LPSR laikā izstrādātajiem ģenerālplāniem un reģenerācijas projektiem, RAP 95–05 būtiski atšķīrās no iepriekšējās pilsētbūvniecības pieredzes. Tas bija ne tikai teritoriju zonējums, bet arī integrēta Rīgas pašvaldības politika pilsētas struktūras attīstīšanai, ņemot vērā sociālos, ekonomiskos un vides kvalitātes faktorus.

RAP 95–05 pamatzdevums bija noteikt pilsētas zemes izmantošanu, tās apbūves principus un noteikumus. Tomēr, iztrūkstot nacionālajam un reģionālajam plānojumam, pilsētas sociālās un ekonomiskās attīstības

plānam, kā arī nepietiekamās informācijas dēļ, plānā nebija iespējams ietvert pietiekami precīzas nākotnes prognozes visos pilsētas zemju izmantošanas un apbūves jautājumos. Līdz ar to visas plānā ietvertās ieceres netika īstenotas, kas izraisīja oportūnismu un principālītātes trūkumu pilsētas attīstīšanā. Plāna realizācijas praksē redzama pārāk liela pielāgošanās investoru, zemes atguvušo īpašnieku un to pārpircēju merkantilajām interesēm, kas bieži bija pretrunā ar sabiedrības interesēm un pilsētas ilgtspējīgas attīstības noteikumiem.⁴⁶

Viens no RAP 95–05 galvenajiem uzdevumiem bija nodrošināt strukturālo pamatu pilsētas ilgtspējīgai attīstībai. Ņemot vērā, ka Daugava un aizsardzības zona (turpmāk AZ) fiziski sadala divās daļās RVC, plānā tika atbalstīta atsevišķu apakšcentru attīstība gan Daugavas labajā, gan kreisajā krastā. Apakšcentrus bija paredzēts veidot savstarpēji saistītus ar racionāli veidotu sabiedriskā transporta un sakaru tīklu, iesaistot atsevišķas gājēju zonas jeb koridorus. Plānā tika akcentēti svarīgākie pilsētas struktūras un funkcionālie mezgli, kā arī atsevišķu zonu pieslēguma vietas pilsētas maģistrālēm un vizuālās uztveres asīm, vienlaikus ņemot vērā, ka Rīgas plānojuma struktūras un telpiskās kompozīcijas pamats ir Daugava, savukārt galvenās šķērsasis — Brīvības un Kaļķu iela, Akmens tilts un Uzvaras bulvāris ir nozīmīgākā RVC iekšējās struktūras ass, kur izvietoti svarīgākie arhitektoniskie akcenti.⁴⁷

Par vienu no pilsētas ilgtspējīgas attīstības priekšnoteikumiem RAP 95–05 noteica pilsētas dzīves vides, dabas vērtību saglabāšanu un degradētās vides rekultivāciju. Plānā akcentēts, ka dabas pamatne ir vienota teritoriāla struktūra, kas caurvij citas pilsētas funkcionālās struktūras. Jēdziena “dabas pamatne” pielietošana teritoriju izmantošanas praksē radīja lielu sabiedrības neapmierinātību, jo tika pieļauta dabas teritoriju funkcionāla transformēšana citām vajadzībām. Piem., Rīgas Brīvostas pārvaldes ēka Kronvalda

parkā, Apsara paviljons kanālmalas apstādījumos, Triangula bastions 11. novembra ielā u.c.⁴⁸

Būtiska RAP 95–05 problēma bija pilsētas nodokļu politikas koordinācijas trūkums saistībā ar attīstības plānā noteikto teritoriju zonējumu, kas pilnā mērā atklājās pēc zemes īpašumtiesību atjaunošanas un masveida privatizācijas. Atsevišķu zemes gabalu izmantošana tika ierobežota, un zemes komerciālā vērtība pazemināta, ievērojot noteikto teritorijas zonējumu, bet tai pašā laikā Rīgas dome (turpmāk RD) šos zemes gabalus aplika ar nodokli, it kā zaļās zonas ierobežojumu nebūtu. Šis apstāklis savukārt kļuva par argumentu teritoriju funkcionālā izmantojuma maiņai un to apbūvei, kas izraisīja kultūrvēsturiskās vides autentiskuma samazināšanos.⁴⁹

Jauktā dzīvojamā un darījuma iestāžu zonējuma (RVC, apakšcentros un zonās gar pilsētas maģistrālēm) ieviešana ir viens no nozīmīgākajiem RAP 95–05 jaunievedumiem, kas akceptēts arī tagad. Jauktā zonējuma princips paredzēja, ka mājokļu funkcija apbūvē nedrīkst būt mazāka par 60%, savukārt pārējās funkcijas (kultūras, sociālā, izglītības un zinātnes, tirdzniecības u.c.) koncentrētas atsevišķos kvartālos vai zonās, kas tiek noteiktas plānā ietvertajā RVC telpiskajā zonējumā. Pielietojot šādu funkcionālo zonu sadalījumu, mēģināja saglabāt RVC raksturīgo pilsētvides komplekso aktivitāti un veicināt šādas vides attīstību arī ārpus pilsētas centra.⁵⁰ Šis pieejas pamatojums rodams principā, ka autentiska funkcija, kāda RVC vēsturiskajās ēkās lielā mērā ir mājoklis, vislabāk var nodrošināt kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu, un likumdošanā šīs funkcijas maiņa uz citu ir atzīta par kultūrvēsturiskās vides būtisku pārveidojumu, kuru nepieciešams ierobežot.⁵¹

RAP 95–05 īstenošanu praksē kavēja apstākļi, ka veikt nebūtiskus grozījumus (kas skar tikai vietēja mēroga plānojuma organizācijas izmaiņu vai interpretāciju) pamatota iesnieguma gadījumā bija pieļaujams pēc

atvieglotas procedūras ar Pilsētas attīstības komitejas lēmumu un Arhitektūras pārvaldes saskaņojumu jeb ieteikumu. Šāda pieeja strauji un neprognozējami mainīgos pārejas ekonomikas apstākļos vērtējama kā elastīga un progresīva, tomēr tā tika izmantota, atbalstot šauras intereses vai cenšoties gūt īslaicīgu ekonomisku labumu pašvaldībai.⁵² Rezultātā būtiski cieta RVC kultūrvēsturiskais mantojums. Aizsargājamās teritorijas zonā no 1995. līdz 2005. gadam tika uzcelti vairāki kultūrvēsturisko vidi degradējoši objekti, kas izraisīja speciālistu un sabiedrības neizpratni un sašutumu, piem., Triangula bastions (11. novembra krastmalā 17) un *Stockmann* tirdzniecības centrs (13. janvāra ielā 8).

Lai rastu risinājumu šai problēmai, Rīgas dome oficiālā vēstulē Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai (turpmāk VKPAI) 2002. g. janvārī norādīja uz būtiskākajiem telpiskajiem pārveidojumiem RVC. Atbildē domei VKPAI vadītājs J. Dambis raksta, ka inspekcija ir valsts pārvaldes institūcija, kas darbojas ar valstī spēkā esošiem likumiem un normatīvajiem aktiem, starptautiskām konvencijām un valstī izstrādāto kultūras mantojuma saglabāšanas politiku. Līdz ar to inspekcija var darboties tikai savas kompetences ietvaros un nevar aizstāt Rīgas pilsētas galveno arhitektu vai plānošanas dienestus, kā arī nemitīgi cīnīties ar būvniecības nekārtībām pilsētā.⁵³ Šis piemērs ilustrē situāciju, kāda pastāv pilsētplānošanas un pilsētībūvniecības kultūras mantojuma saglabāšanas jomā līdz pat mūsdienām — atbildīgās institūcijas (RD, VKPAI, RD Pilsētplānošanas departaments) nespēj savā starpā sastrādāties, nodalīt kompetences un atbildību, kā rezultātā netiek nodrošināta pilnvērtīga kultūras mantojuma saglabāšana.

Tuvojoties RAP 95–05 beigu termiņam, tika uzsākts darbs pie jaunā Rīgas attīstības dokumenta — Rīgas attīstības plāns 2006.–2018. gadam (turpmāk RAP 06–18), kura ietvaros kā atsevišķa sadaļa izstrādāts Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības

plāns (turpmāk RVC SAP). Pirmo reizi pilsētas attīstības dokumentos īpaši akcentēta publisko ārtelpu loma vides uztervē un izmantošanā. Lēmumu par RVC SAP izstrādes uzsākšanu RD pieņēma 2000. g. 26. septembrī, bet konkrēti darbi ilgāku laiku reāli netika uzsākti. Šajā laikā konceptuālu pilsēt-
būvnieciskā plānojuma priekšlikumu “Vizija 2002/2020” izstrādāja VKPAI.

Koncepcijā iekļauti vairāki ar pilsēt-
būvniecības kultūras mantojuma saglabāšanu un tiesiskā regulējuma sakārtošanu saistīti pasākumi līdz 2000. g. Piem., no 1998. līdz 2000. g. par valsts budžeta līdzekļiem VKPAI veica katras RVC ēkas novērtējumu. Savukārt, 1998. g. Rīgas pilsētai un LR Kultūras ministrijai vienojoties, RVC saglabāšanai un attīstībai tika izveidota Rīgas kultūras mantojuma attīstības koordinācijas padome ar mērķi risināt RVC sakārtošanas jautājumus un kontrolēt būvniecības attīstību Rīgas centrā.

VKPAI organizētajā padomes sēdē 1998. g. 20. februārī, piedaloties Rīgas domes, LR Kultūras ministrijas, Eiropas Padomes (turpmāk EP) un Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (turpmāk UNESCO) pārstāvjiem, tika pieņemta RVC sakārtošanas programma, kuru apstiprināja Kultūras ministrija. 1998. g. tika atklāta informatīvā zīme Doma laukumā un izstrādātas “Vadlīnijas Rīgas vēsturiskā centra — Pasaules kultūras mantojuma vietas īpašniekiem un lietotājiem”. 1999. g. pieņēma norādījumus RVC saglabāšanai un attīstībai un atklāja VKPAI informācijas centru, kas nodarbojas ar RVC kultūras vērtību popularizēšanu.⁵⁴

Šīs koncepcijas prioritātes ir pilsētas struktūras, arheoloģiskā un arhitektūras mantojuma, kā arī publiskās ārtelpas saglabāšana un aizsardzība. “Vizija 2002/2020” mērķis — saglabāt RVC vērtības, tai pašā laikā lielu uzmanību pievēršot arī biznesa, tirdzniecības un tūrisma veicināšanai un attīstībai. Būtiska loma atvēlēta arī sabiedrības iesaistei lēmumu pieņemšanā, publisko ārtelpu attīstī-

bai, nodrošinot parku un skvēru saglabāšanu, kvalitatīvu vides dizainu, kā arī nodrošinot labvēlīgus apstākļus kultūrvēsturiskajai videi un kvalitatīvai modernajai arhitektūrai.⁵⁵

Koncepcija “Vizija 2002/2020” kaut arī pārsvarā aplūko tikai RVC kultūrvēsturisko vērtību apzināšanas pamatprincipus un RVC tālākās attīstības perspektīvas starptautiskā mērogā, kopumā novērtēta pozitīvi. EP eksperte Mirijama Gobleta (*Myriam Goblet*) norāda uz vairākiem pozitīviem aspektiem:

Koncepcija pārsniedz arhitektūras mantojuma problemātiku un aptver pilsētas teritorijas apsaimniekošanas, plānošanas, pilsētas ainavu, kustības un pilsētas tēla jautājumus saistībā ar RVC.

Dokuments izplatīts nacionālo un vietējo kompetento autoritāšu līmenī, kā arī plašā sabiedrībā. Sakarā ar jauno pilsētas redzējumu presē bija vērojama samērā liela rezonanse un rīkotas vairākas publiskas apspriedes.

VKPAI iestājās par integrētu un ilgstošu RVC attīstību saistībā ar visu pilsētu kopumu.⁵⁶

RAP 95–05 un koncepcija “Vizija 2002/2020” pēc būtības ir norādījumi, ieteikumi RVC apbūves saglabāšanai, labiekārtošanai un funkcionālai sakārtošanai, bet praktiski saglabāšanas darbi projektu ietvaros netika veikti. Līdz ar to būtiski jāpievēršas privātpersonu, kuru īpašumā atrodas RVC teritorijā esošās ēkas, un dzīvokļu kooperatīvu iniciatīvai RVC apbūves saglabāšanā vai arī tieši otrādi — nopostīšanā.

Viens no spilgtākajiem piemēriem sabiedrības iniciatīvai RVC kultūras mantojuma saglabāšanā ir 19. gs. koka ēkas Avotu ielā 15 renovācijas koncepcijas projekts. Projektu 2002. g. ar Kultūrkapitāla fonda atbalstu izstrādāja arhitekte un ēkas līdzīpašniece M. Bērziņa.⁵⁷ Projekts piedāvā izstrādāt mājas renovācijas koncepciju, lai apzinātu ēkas pašreizējās un saglabājušās vērtības, veiktu to apsekošanu un fiksēšanu. Savukārt, pamatojoties uz apsekošanas rezultātiem, izstrādātu ēkas renovācijas koncepciju, kas ietvertu

gan vēsturiski arhitektoniski mākslinieciskos, gan inženiertehniskos aspektus. Renovācijas koncepcija bija par pamatu remontdarbiem, to secības un finansējuma alternatīvā modeļa izstrādei. Projekts ir vērsti uz kultūrvides aizsardzību un saglabāšanu, ar to tiek saprasta ne tikai ēkas aprūpe, bet arī teritorijas uzturēšana kārtībā, apkārtnes sakopšana un vides uzlabošana.⁵⁸

Projekts pēc savas būtības ir unikāls un, kā norāda Kultūrkapitāla fonds, Rīgā tam nav precedenta. Jāpiezīmē, ka ierobežoto finansiālo līdzekļu dēļ ēkas pilnīga renovācija netika veikta. Ēkai tika nomainīti logi, atjaunota fasāde, galvenās ieejas durvis, kā arī sakopta ēkas apkārtnē.

Līdz ar RAP 95–05 beigu termiņu tika izstrādāts RVC SAP, kas, saskaņā ar LR spēkā esošo likumdošanu, tika uzsākts kā RAP 95–05 grozījums RVC teritorijai. RD mērķis plāna izstrādē bija noteikt galvenās politiskās nostādnes lēmumu pieņēmējiem RVC un tā AZ turpmākajā izmantošanā, kas varētu izpausties kā kontroles sistēmas, detālplānojumu izstrāde, rīcības plāni, programmas u. tml. Teritorijas plānojums ir tiesisks pamats lēmumu pieņemšanai par konkrētās teritorijas funkcionālu izmantošanu: būvatļauju, plānošanas un arhitektūras uzdevumu, ekonomiskās darbības atļauju un detālplānojumu uzdevumu sagatavošanai. Tas ir saistošs politisks dokuments, kas nosaka RVC un tā AZ turpmāko funkcionālo izmantošanu, kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un attīstību.⁵⁹ Paralēli RVC SAP izstrādei aizsākās arī darbība pie valsts un pašvaldību mēroga likumdošanas aktu sakārtošanas, kas paredzēja ne tikai kārtību, kādā jāreglamentē būvniecība RVC teritorijā, bet arī RVC aizsardzības noteikumu izstrādi un konsultatīvu institūciju izveidi.

Nozīmīgākais no tiem ir 2003. g. 29. maijā pieņemtais (spēkā stājās 25. jūnijā) "Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums". Likums paredzēja RVC saglabāšanas un attīstības padomes izveidi

(sastāvs — Jānis Asaris, Dagnija Baltiņa, Juris Dambis, Andris Kronbergs, Ilze Purmale, Iveta Staša-Šaršūne, Inga Tapiņa, Artūrs Lapiņš, Jānis Zilgalvis).⁶⁰ Kā viens no nozīmīgākajiem padomes darbiem ir sabiedrības informēšana par RVC un tā AZ kultūrvēsturiskajām vērtībām, to saglabāšanu un turpmākajām attīstības iespējām.⁶¹

RVC saglabāšanas un attīstības padomes struktūrā, darbības jomās un mērķos iespējams vilkt paralēles ar 1998. g. Lietuvā izveidoto Viļņas vecpilsētas revitalizācijas aģentūru (*OTRA — Old Town Revitalisation Agency*), kas sastāv no dažādu ar pilsēt-būvniecību un kultūras mantojumu saistītu nozaru speciālistiem un kalpo kā tilts starp valsts institūcijām un sabiedrību.⁶² Jāatzīmē, ka *OTRA* lēmumiem nav juridiska spēka, aģentūra ir tiesīga izstrādāt savus priekšlikumus ierosinājumu un rekomendāciju formā, kurus nepieciešams ņemt vērā vecpilsētas revitalizācijas gaitā. Kā piemēru var minēt *OTRA* izstrādāto ieteicamās rīcības programmu no 2000. līdz 2005. g. Šajā programmā tiek aplūkotas infrastruktūras uzlabošanas iespējas, publiskās ārtelpas attīstības perspektīvas, kā arī stratēģijas privātā sektora iesaistīšanai Viļņas vēsturiskā centra attīstībā.⁶³

Galvenais RVC SAP mērķis bija saglabāt Rīgai raksturīgo kultūrvēsturisko vidi un vērtības, vienlaikus nodrošinot kvalitatīvu jauno arhitektūru un augstvērtīgu pilsētvides dizainu, saglabāt un attīstīt pilsētas centra vēsturiskās telpas un publiskās ārtelpas (ielas, bulvārus, kanālu loku un Daugavas krastmalu, laukumus, parkus, skvērus). Plānā tiek atrunāti arī tādi RVC saglabāšanas un attīstības aspekti kā daudzveidīgas publiskās un dzīvojamās funkcijas pilsētas centrā, videi draudzīga un efektīva transporta sistēma, gājēju zonas un velotransporta trases paplašināšana un pilnveidošana, RVC inženiertehniskās apkalpes modernizēšana, kā arī efektīva pilsētas pārvalde, kas nodrošinātu kultūrvēsturisko vērtību, ainavas un struktūras saglabāšanu un attīstību.⁶⁴

RVC SAP tika pārņemta RAP 95–05 iedibinātais teritorijas jauktās izmantošanas princips. Plānā noteikts, ka optimālu apbūves saglabāšanu un izmantošanu var sniegt tikai funkciju sajaukums (kad funkcijas netraucē, bet papildina cita citu).⁶⁵ Atbilstoši esošās apbūves, dzīvojamo ēku izmantošanas veida un piederības, iedzīvotāju mājokļu lokālajām īpatnībām dažādās RVC daļās tika izvirzītas atšķirīgas prasības ēku un rajonu atjaunināšanai.⁶⁶

RVC SAP noteikts, ka Rīgai jāattīstās līdzsvaroti un decentralizēti. Plānā tiek savienota ekonomiskā, sociālā un vides integrēta attīstība, ko nosaka funkcionālo zonu izmantošanas teritoriju dažādais izvietojums, kā rezultātā tiek definēti pieci attīstības virzieni:

1. Galvaspilsētas funkciju attīstība — ārvalstu vēstniecību, Eiropas institūciju pārstāvju, NATO un citu starptautisko biroju izvietošana RVC AZ un tai piegulošajās teritorijās. Valsts un pašvaldības iestāžu ēku īpatsvara samazināšana, tādējādi dodot iespēju valsts nozīmes kultūras, pārvaldes, izglītības un citu iestāžu attīstībai RVC un tā tuvumā.
2. Pašvaldības funkciju attīstība — RD paredzēja RVC teritorijā ikdienas darbam un reprezentācijai izmantot tās rīcībā esošās ēkas un telpas, tādējādi decentralizējot iedzīvotājiem svarīgākās funkcijas un pārvietojot tās tuvāk esošajiem un perspektīvajiem dzīvojamajiem rajoniem.
3. Darījumu un biroju funkcijas bija paredzētas attīstīt RVC AZ Skanstes ielas rajonā un Pārdaugavā, centra un jauktās apbūves teritorijās, lai nodrošinātu RVC funkciju daudzveidību. RVC teritorijā esošajām darījuma un biroja ēkām plānā tika noteiktas īpašas prasības šo funkciju savienojamībai ar mājokļu funkcijām, tādējādi saglabājot noteiktus dzīvojamās vides kvalitātes līmeņus.
4. Komerpcapakalpojumu attīstība — RVC SAP ietvaros tiek izprasta kā veikalu, restorānu un citu mazumtirdzniecības objek-

tu attīstība. RVC SAP noteikts, ka RVC nav pieļaujama jaunu lielveikalu būvniecība, kā arī nepieciešams ierobežot jau esošo tirdzniecības centru attīstību.

5. Jauktās izmantošanas un centru funkciju (kultūras, izglītības, mājokļu vai dzīvojamās) kvalitatīva attīstība un ar to saistīto sociālo pakalpojumu attīstība.⁶⁷

Jauktās izmantošanas un centru funkciju attīstība uz RVC un tā AZ apbūves saglabāšanu un izmantošanu attiecas vistiešāk. RD plānā noteica, ka kultūras, izglītības un veselības aprūpes industrijas attīstība ir pilnietas ekonomiskais pamats. Līdz ar to tika paredzēts veidot jaunu apbūvi funkciju saglabāšanai un attīstībai Maskavas un Turgeņeva ielas, Andrejsalas, Latvijas Zinātņu akadēmijas, Nacionālās bibliotēkas, AB dambja un Klīversalas teritorijā.⁶⁸

RVC SAP mājokļu politikas mērķis (labiekārtošanas pasākumu komplekss) bija panākt, ka mājokļu nodrošinājums atbilst Eiropas Savienības standartiem un katras mājsaimniecības rīcībā ir atsevišķs, ar mūdienu labierīcībām apgādāts un iedzīvotāju maksātspējai atbilstošs mājoklis.⁶⁹ Plānā iespējams izdalīt trīs RVC mājokļu politikas ilgtermiņa attīstības mērķus:

1. Ilgtspējīgas attīstības principa nostiprināšana mājokļu attīstības jomā, tādējādi paaugstinot RVC un tā AZ zemes, apbūves un kultūrvēsturisko vērtību izmantošanu, izveidojot stabilu, sociāli atbildīgu iedzīvotāju kopienas.
2. Darbīesspējīgas un efektīvas RVC mājokļu fonda atjaunināšanas sistēmas izveidošana.
3. Dažādu RVC kvartālu kompleksa atjaunināšana, pamatojoties uz dažādu plašāka apjoma kompleksas atjaunināšanas programmu ietvaros izstrādātiem eksperimentāliem projektiem. Piem., RVC kvartālu un to apbūves pasportizācijas ietvaros tika izstrādāta Pase kvartālam starp K.Valdemāra, E. Melngaiļa, Zaļo un

Dzirnavu ielu, kurā tika iekļauti arī ieteikumi kvartāla atjaunošanai.⁷⁰

RVC mājokļa funkciju plāna ietvaros tika paredzēts nostiprināt kā vienu no kultūrvēsturiski tradicionālās un daudzfunkcionālās pilsētvides saglabāšanas un attīstības pamatfaktoriem. Ilgtermiņa attīstības programmu bija paredzēts īstenot, mērķtiecīgi strādājot šādos virzienos: RVC mājokļu fonda sistematiska atjaunošana; privāto īpašnieku individuālās iniciatīvas veicināšana īres namu un dzīvokļu atjaunošanā RVC un tā AZ teritorijā; sociāli atbildīgas kopienas veidošana; RVC un tā AZ iedzīvotāju skaita attīstības prognozēšana īstermiņa un ilgtermiņa periodā, paralēli nodrošinot atbilstošu dzīvojamo fondu šajā teritorijā.⁷¹

Lai uzlabotu RVC esošās apbūves (mājokļu fonda) vides kvalitāti, plānā tika paredzēts veikt dzīvojamās teritorijas atjaunināšanu — samazinot apbūves blīvumu, palielinot apstādījumu īpatsvaru un labiekārtotās iekšpagalmu platības. Lai īstenotu šos pasākumus, RVC teritorijā saistībā ar citu funkciju attīstību noteica sistemātiskas un vienmērīgas dzīves apstākļu uzlabošanas pamatprincipus: kvartālu iekštelpas izmantošanas maksimāla līdzsvarošana starp autostāvvietām un apstādījumiem, tās labiekārtošana; autostāvvietu izbūvēšana pazemē, iekškvartālu teritorijās un zem ielām; transporta kustības intensitātes samazināšana; vieglā transporta plūsmas normalizēšana atbilstoši RVC ielu struktūrai; gājēju ielu īpatsvara palielināšana RVC teritorijā; teritorijas atbrīvošana jaunu izglītības iestāžu celtniecībai RVC ar mērķi uzlabot iedzīvotāju dzīves apstākļus.⁷²

Līdz ar RVC apbūves un vides kvalitātes atjaunošanu tika noteikti pasākumi arī inženiertehniskā stāvokļa, sociālās apkalpes infrastruktūras uzlabošanai, transporta un telekomunikāciju sistēmas sakārtošanai.

Kopumā RVC SAP tika izstrādāts trīs redakcijās un galīgajā variantā pieņemts 2005. g. martā un tā ietvaros tika realizēti

32 apakšprojekti, kas ir saistīti ar RVC un tā AZ teritorijas plānojumu, apbūves saglabāšanu, labiekārtošanu un pielāgošanu mūsdienu pilsētvides prasībām. Plāns apstiprināts, neskatoties uz vairākiem VKPAI un Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas iebildumiem.

Viena no aktuālākajām RVC SAP problēmām bija nekonkrētais ēku sadalījums pēc to kultūrvēsturiskās vērtības. Plānā nav skaidri norādīts, kuras ēkas ir ar augstu vai zemu kultūrvēsturisko vērtību, vai kuras vispār nesatur vērtību. RVC teritorijā aptuveni no 4 000 ēkām par saglabājamām atzina 2419 ēkas, par ēkām ar iespējamu pārveidi — 1417, savukārt par pilnībā nojaucamām ēkām atzina 1629.⁷³ Konkrēts ēku sadalījums pēc to kultūrvēsturiskās vērtības pieļauj iespēju, ka tiktu nojauktas arī tās, kurām ir kāda kultūrvēsturiskā vērtība, tādējādi deformējot RVC kultūrvēsturisko mantojumu. VKPAI asi kritizēja viedokli, ka par augstvērtīgiem kultūrvēsturiskiem pieminekļiem pārsvarā tiek uzskatīta tikai kvartālu ārējā apbūve, savukārt ēkas, kas atrodas kvartālu iekšpagalmos, — par mazvērtīgām.⁷⁴ Jāatzīmē, ka apbūve kvartālu iekšpagalmos ir ārējās apbūves turpinājums, tāpēc tā ne vienmēr uzskatāma par mazvērtīgu.

Iebildumus radīja arī RVC SAP iecerētās augstceltnes Andrejsalā, Klīversalā un Ķīpsalā, jo plānā nebija noteikts jauno augstceltņu pieļaujama augstums, paredzot to precīzēt konkrētā projekta izstrādes gaitā.⁷⁵ Šis nosacījums pieļāva celt ēkas ar neierobežotu stāvu skaitu, un tas degradētu RVC kultūrvēsturisko ainavu un traucētu tās panorāmas uztveri.

Modernās arhitektūras elementi senajā pilsētvīdē. Līdz ar 1948. g. Vecrīgas reģenerācijas plānā ietvertajiem jautājumiem par RVC esošās un jaunceļamās apbūves funkcionālo saturu un tā izmantošanu, aktuāls kļuva arī jautājums par jaunās apbūves arhitektonisko veidolu. Savā 1947. g. nolasītajā referātā O. Tilmanis formulēja principus, kas raksturīgi PSRS modernisma arhitektūrai.

Būtiskākais no tiem ir uzstādījums, kas nepieļauj vēsturisko stilu atdarināšanu jeb fasādismu, modernajai arhitektūrai ir jāiemiešo sociālisma izpratnes koncepcija par arhitektūras funkcionalitāti, estētiskas un sabiedrības vajadzību savstarpēju integrāciju. Sociālisms ar moderno arhitektonisko formu palīdzību mēģināja rosināt pārmaiņas visā sabiedrībā kopumā, aicinot koncentrēties uz arhitektonisko formu un principu praktisko pielietojamību. Jāpiezīmē, ka šāds modernās arhitektūras uzstādījums, pēc lielākās daļas speciālistu uzskatiem, saglabājās visā Padomju Latvijas pastāvēšanas laikā.⁷⁶

1948. g. Vecrīgas reģenerācijas projektā nav noteikti modernās arhitektūras elementu integrācijas principi kultūrvēsturiskajā vidē. Ņemot vērā, ka projektā bija paredzēts Otrā pasaules kara laikā nopostītās vietā veidot jaunu apbūvi, nevis atjaunot vēsturisko apbūvi un kopumā pārveidot RVC kā "sociālisma pilsētas" centru, saprotams, ka modernās apbūves integrācija vēsturiskajā pilsētvidē netika uzskatīta par vajadzīgu.

Tādā veidā 40. gados Vecrīgā radās no vecā plānojuma atšķirīgs centrālā laukuma risinājums, tika projektētas vairākas jaunas sabiedriskās celtnes ar jaunām funkcijām, paplašināta Kaļķu iela. Pēc arhitekta O. Tilmaņa projekta visumā tradicionālā formā tika uzcelta tagadējās Rīgas Tehniskās universitātes ēka un dzīvojamās ēkas pie Sv. Pētera baznīcas.

50. gadu beigās, kad par arhitektūras un pilsēt būvniecības mērķi kļuva lietišķums, nerēķināšanās ar Vecrīgas vēsturisko struktūru izpaudās vēl krasāk. Neievērojot agrākās ielu trases, kvartālu robežas un kultūrvēsturisko vidi, deformējot Vecrīgas telpisko struktūru, tika uzceltas šādas ēkas: Tehniskās universitātes otrais korpuss, pirts Kungu ielā, skola Grēcinieku ielā, Rīgas Centrālā universālveikala noliktava Audēju ielā.⁷⁷

Kā izņēmumu var minēt LPSR Ministru padomes ēku, kuras būvniecības projekta uzdevums tika apstiprināts 1954. g.⁷⁸ Ēkas

projekts tika izstrādāts jau 1938. g., taču netika līdz galam realizēts. 1954. g. projektā noteikts, ka nepieciešams pilnībā saglabāt ansambļa telpisko vienotību ar apkārtnējo apbūvi, kā arī maksimāli īstenot 1938. g. projektā izstrādāto arhitektonisko veidolu, plānojumu un iekštelpu apdari.⁷⁹

Līdz ar 1965. g. Rīgas ģenerālplāna izstrādi LPSR Pilsētu celtniecības projektēšanas institūtā tika uzsākta arī Vecrīgas projektēšana.⁸⁰ Šis notikums gan arhitektu, gan plašākā sabiedrības lokā rosināja diskusiju par Vecrīgas pilsēt būvniecības kultūras mantojuma saglabāšanu, kas visspilgtāk atspoguļojās presē. Tālaika diskusijās aplūkoti vairāki būtiski ar Vecrīgas reģenerāciju saistīti jautājumi:

1. Kāda būs Vecrīgas loma "modernajā" Rīgā? Vai tā būs pilsētas aktīvā daļa, vai sava veida rezervāts — muzejs?
2. Kāda būs Vecrīgas kā pilsētas daļas funkcionālā organizācija: kādus kompleksus, iestādes un kādās attiecībās būtu lietderīgi izveidot un attīstīt Vecrīgā?
3. Kādas pilsēt būvnieciski pieņemamas metodes būtu pielietojamas Vecrīgas kvartālu blīvuma samazināšanai, labiekārtošanai un apzaļumošanai? Kādu ēku pārbūve un atjaunošana un kādiem nolūkiem būtu ekonomiski lietderīga?⁸¹

Kā redzams, šie jautājumi, kas galvenokārt ir atspoguļoti žurnālā "Māksla" no 1966. līdz 1977. g., pārsvarā skar ar Vecrīgas funkciju un infrastruktūras uzlabošanu saistītas problēmas. Tikai atsevišķos Rīgas pilsētas galvenā arhitekta E. Pučiņa, arhitekta A. Holcmaņa, Jurija Vasiļjeva (1928–1993) un Voldemāra Šusta (1929–2001) rakstos tiek diskutēti par modernisma arhitektūru un tās lomu Vecrīgā.⁸²

1966. g. žurnāla "Māksla" 2. numurā E. Pučiņš aplūko Vecrīgas ansambļa plānojuma, telpiskās un arhitektoniskās attīstības jautājumus: Kā jaunajos politiskajos un sociālajos apstākļos saglabāt vai atjaunot Vecrīgas plānojuma struktūru, pilsētas ainavas

raksturu un arhitektūras pieminekļus? Kādi jauni plānojuma un apbūves elementi nepieciešami un pieļaujami Vecrīgas pilsētbūvniecības kompleksā? Kādi ir vecā un jaunā apvienošanas principi vecpilsētā?

E. Pučiņš norāda, ka gandrīz visas Vecrīgas jaunceltnes — divi Rīgas Politehniskā institūta korpusi, četri dzīvojamie nami, skola, Mednieku nams, pirts, Mākslinieku nams un Meliorācijas institūts — ir projektētas neatkarīgi cita no citas, bez koordinējoša rajona plānojuma un izbūves projekta, slikti saskaņojas ne tikai ar Vecrīgas apbūvi, bet arī savā starpā. Līdz ar to nepieciešams definēt modernās arhitektūras ierobežojumus Vecrīgas teritorijā.⁸³ Viņš arī norāda, ka nav svarīgi, vai ēkas ir veidotas retrospektīvās, vai arī jaunās formās, vai apdarē ir pielietoti tradicionālie vai jaunie materiāli, bet gan tas, ka projektētāji nav izjutuši apkārtējās apbūves telpiskās organizācijas likumsakarības, mērogu un atmosfēru. E. Pučiņš raksta, ka jauno arhitektu aizbildināšanās ar mūsdienu prasībām, stingrajiem konstruktīvo risinājumu noteikumiem neattaisno kompozīcijas neveiksmes. Ceļot modernisma arhitektūras paraugus Vecrīgā, ir nepieciešams harmoniski apvienot veco ar jauno ne tikai pieskaņošanas ceļā, bet arī uzsverot kontrastu starp vēsturiskiem un moderniem telpiskiem veidojumiem un arhitektūras formām.⁸⁴

Viena no būtiskākajām tēzēm, ko pauž E. Pučiņš, bija tāda, ka jaunā celtniecība Vecrīgā pēc iespējas vairāk jāierobežo, pieļaujot tikai to, kas nepieciešams plānojuma struktūras atjaunošanai, kā arī jaunceltnu apjoms un raksturs jāpakļauj apbūvējamās vietas un tās apkārtnes arhitektoniskā izvietojuma optimālajiem parametriem.⁸⁵

Nedaudz savādāks viedoklis ir arhitekta J. Vasiļjeva izteikumos. Neskatoties uz to, ka J. Vasiļjevs galvenokārt koncentrējās uz dažādām infrastruktūras problēmām, kas saistītas ar Vecrīgas reģenerāciju, viņš pievērsās arī jautājumam par modernisma arhitektūru. Viņš norāda, ka vecpilsētā esošo

objektu modernizācija, ja Vecrīga tiks veidota kā administratīvais, tirdzniecības vai kultūras centrs, var izraisīt būtiskas kultūrvēsturiskās vides deformācijas. Kā piemēru viņš min Krievu drāmas teātra pārbūvi, kuras rezultātā tika nojaukts viens no ievērojamākajiem klasicisma paraugiem — arhitekta Kristofa Häberlanda (1750–1803) dzīvojamais nams. Pēc J. Vasiļjeva domām, Vecrīga ir pilsētas vēsturiskais, kompozicionālais un mākslinieciskais kodols, un tieši tādai arī jāsiglabājas un jāiekļaujas jebkurā jaunā pilsētbūvnieciskā veidojumā. Līdz ar to nepieciešams pēc iespējas ierobežot, labākajā gadījumā — pat pilnīgi izslēgt modernisma arhitektūras objektu celtniecību Vecrīgā.⁸⁶

Kā pirmais, apjoma ziņā lielākais, celtniecības projekts minama administratīvās ēkas celtniecība Eksporta un Citadeles ielā 1965. gadā. Ēka tika projektēta pēc individuāla projekta, nevis Rīgas pilsētas ģenerālplāna vai citām ar Vecrīgas apbūves zonu un to funkcionālu izmantošanu saistītiem likumdošanas aktiem.⁸⁷ Projektā tiek norādīts, ka administratīvā ēka ir Vecrīgas administratīvi sabiedriskā centra sastāvdaļa un ieņem nozīmīgu vietu Vecrīgas telpiskajā vidē, līdz ar to šo celtni bija paredzēts veidot kā prestižu modernās arhitektūras paraugu. Ziemeļos no administratīvās ēkas atrodas dzīvojamā apbūve, bet austrumos — tag. Kronvalda parks un pilsētas kanāls.⁸⁸ Ēkai ir 23 stāvi, kas paredzēti administratīvai funkcijai. Ēkas ārējā apdare un arhitektoniskās formas tika veidotas saskaņā ar uzskatu, ka šāda mēroga administratīvajai iestādei nepieciešamas vienkāršas, stingras un izteismīgas formas, pastiprinot tās ar celtniecības materiāliem.⁸⁹ Būves augstums un arhitektoniskās formas, pēc projektu autoru domām, organiski iekļaujas kopējā RVC siluetā ar tā vertikālajām dominantēm. Pati ēka ir būvēta no apmestiem betona paneļiem, fasāde dekorēta ar metāla un stikla plāksnēm. Ēkas iekštelpas un inženiertehniskais labiekārtojums veidots pēc

vispārpieņemtiem izbūves principiem PSRS teritorijā 20. gs. 60.–70. gados.⁹⁰

Otrs nozīmīgākais modernisma arhitektūras paraugs Vecrīgā ir Okupācijas muzeja, Strēlnieku laukuma un pieminekļa arhitektoniskās kompozīcijas projekts. Pieminekļa un muzeja latviešu sarkanajiem strēlniekiem projektēšanas uzdevums tika izdots 1968. g., kad aizsākās darbs pie projekta arhitektoniskajām un kompozicionālajām formām.⁹¹ Projekta uzdevumā tiek norādīts, ka kopējā apbūves platība, kas ir trīs ha, ietver sevī nopostīto Vecrīgas apbūves daļu, kur izveidots pilsētas laukums, un daļu nopostītā Melngalvju nama teritorijas, kur nākotnē paredzēta Melngalvju nama atjaunošana.⁹²

1969. g. tika apstiprināts arhitekta Dzin-tara Dribas (1928–1993) tag. Okupācijas muzeja, Strēlnieku laukuma un pieminekļa arhitektoniskās kompozīcijas projekts. Apbūvi bija paredzēts novietot nopostītā Melngalvju nama teritorijā iepretim Rīgas Tehniskās universitātes ēkai. Ēku paredzēja veidot funkcionālisma stilā, izmantojot modernus celtniecības materiālus (betons, dzelzs, stikls), ēkas fasādi no vienas puses rotājot ar simetriski izvietotām lauztām metāla plāksnēm un mozaīku, kas attēlotu sarkano strēlnieku cīņas, bet fasādi, kas vērsta pret Daugavu, — veidot tikai ar simetriski izvietotām lauztām metāla plāksnēm.⁹³

Muzeja arhitektonisko formu un tā kompozicionālo sasaisti ar Vecrīgas ainavu E. Pučīņš vērtēja kā ļoti pozitīvu piemēru, tajā pašā laikā uzdotot jautājumu — vai Melngalvju nama atjaunošana nav idejiskā un mākslinieciskā pretrunā ar Latviešu sarkano strēlnieku monumenta celtniecību? Viņš arī norādīja, ka konkrētajā situācijā katrs no šiem objektiem (Melngalvju nams un Latviešu sarkano strēlnieku monuments) kļūst par savas autonomās telpas centriem, bet robežu starp tiem veido muzeja izstāžu zāles korpusi.⁹⁴

1969. g. beigās tika izsludināts konkurss LPSR Iekšlietu ministrijas vajadzībām paredzētajām administratīvajām un saimniecī-

bas ēkām, kuras bija paredzēts uzcelt starp Peldu, Daugavas un Mārstaļu ielu.⁹⁵ Konkurssā tika iesniegti 11 projekti, bet, kā norāda E. Pučīņš, tikai trīs no tiem vismaz daļēji atbilda galvenajām konkursa prasībām: ēkas būvāpjomā un fasādē jāatspoguļo ēkas funkcijas, kā arī ēkām organiski jāiekļaujas apkārtējā apbūvē. Kā labākie, kaut arī netika īstenoti, tika atzīti arhitektu M. Zilgalvja, L. Ļenkova un J. Kozlovskas projekti. Projektos vērojama kopīga tendence — izteikti slīpi jumti ar sarežģītiem logu konstrukciju izvīzījumiem un masīvu būvāpjomu, kas uzskatāmi neiederas apkārtējā apbūvē.

Modernās apbūves arhitektoniskais veidols, būvāpjomu un izmantojamie materiāli RVC teritorijā pirmo reizi detalizēti tiek formulēti 1983. g. Vecrīgas reģenerācijas projektā. Projektā noteikts — lai jaunceltnes harmoniski iekļautos tradicionālajā RVC ainavā, tās ar dažādiem paņēmieniem jāpielāgo RVC apkārtnē: ievērojot apkārtējo ēku augstumu, ielu neregulāro apbūves līniju, lielākās ēkas atbilstoši vēsturisko zemesgabalu sadalījumam būvējamas no vairākām daļām ar augstiem divslīpju vai mansarda jumtiem, lietojot tradicionālos apdares un jumta seguma materiālus (apmestas ķieģeļu sienas, kārniņu vai kapara skārda jumta segums u.c.). Reģenerācijas projekta ietvaros netiek paredzēta vēsturisko stilu formu atdarināšana, līdz ar to jaunceltnēs bija paredzēts izmantot mūsdienīgas detaļas un mikrokompozīcijas paņēmienus.⁹⁶

Pēc LR neatkarības atjaunošanas RVC apbūves saglabāšana, funkcionāla izmantošana un labiekārtošana vairs netika regulēta ar atsevišķiem RVC reģenerācijas projektiem. Šie principi tika iekļauti kopējā pilsētas ilgtermiņa attīstības plānā, kurā netika iekļauti punkti par modernās apbūves arhitektonisko veidolu, būvāpjomu un izmantojamiem materiāliem. Viens no RAP 95–05 klupšanas akmeņiem šajā jautājumā bija 15. punktā noteiktā Attīstības plāna grozīšanas kārtība, definējot plānojuma pieļaujamās būtiskās

izmaiņas un plānojuma precizējumus, kas netiek uzskatīti par grozījumiem un kuru veikšana pieļaujama pēc atvieglotas procedūras — ar Pilsētas attīstības komitejas lēmumu un Arhitektūras pārvaldes saskaņojumu jeb ieteikumu — pamatota iesnieguma gadījumā. Par nebūtiskām noteica izmaiņas, kas skāra tikai vietēju plānojuma organizācijas izmaiņu vai interpretāciju. Plānojuma elastīguma princips vairākkārt tika izmantots, atbalstot šauras ekonomiskās intereses vai cenšoties gūt īslaicīgu ekonomisko ieguvumu pašvaldībai. Tā kā precizējumiem nebija noteikta publiska apspriešanas un izvērtēšanas procedūra, ar ekonomiskā izdevīguma pamatojumu tika atļauta būvniecība, kas vēlāk sadūrās ar lielu sabiedrības neapmierinātību. Piemēram, vairākos gadījumos privāti investori būvēja uz iznomātas pašvaldības zemes, kas plānā bija paredzēta sabiedrības kopējām vajadzībām.⁹⁷ Līdz ar to RVC tika uzbūvēti 11 objekti, kuru akceptētā būvniecība notikusi atšķirīgi no RAP 95–05 un Rīgas apbūves noteikumu prasībām, neveicot pilnu plānojuma grozījumu procedūru.

Diskusijas par modernās arhitektūras lomu pilsētu vēsturiskajos centros Eiropas mērogā aizsākās jau 1998. g., kad Valensijā, Spānijā, notika konference “Arhitektūra un 21. gadsimta pilsēta”, kuras ietvaros pirmoreiz starptautiskā mērogā centās rast risinājumus šai problēmai, tomēr nekādi praktiski pasākumi nesevoja.⁹⁸

Latvijā pirmo reizi plašākā mērogā par modernās arhitektūras integrāciju senajā pilsētvidē tiek runāts 2002. g. Rīgā notiekošajā starptautiskajā konferencē “Modernā arhitektūra un dizains pilsētu vēsturiskajos centros”. Konferencē piedalījās dalībnieki no Igaunijas, Itālijas, Latvijas, Lietuvas, Norvēģijas, Polijas, Somijas, Zviedrijas, Eiropas Padomes un UNESCO Pasaules mantojuma centra. Konferences ietvaros tika pieņemta rezolūcija, kurā tika noteikts, ka jaunu ēku organiska iekļaušana jau esošajā vidē ir svarīga saikne starp esošo un jauno

apbūvi. Tādēļ jaunajai apbūvei jābalstās uz detalizētu esošās vides analīzi. Būvniecības noteikumiem, reģionāliem un vietējiem attīstības plāniem, pilsētu plāniem, kas sastādīti, balstoties uz padziļinātiem pētījumiem par pilsētvides kultūras mantojuma vērtībām, jāorientējas uz apbūves mērogu, raksturu un pilsētas plānojumu, lai izceltu īpašos objektus, kas jāaizsargā konkrētajās zonās. Visām restaurācijā, plānošanā un celtniecībā iesaistītajām ieinteresētajām pusēm jāizmanto vietējās industrijas un amatniecības potenciāls, tādējādi garantējot reģionālo un vietējo amata prasmju pēctecība mākslā, amatniecībā un tehnikā.⁹⁹

Šie principi tika ņemti vērā arī koncepcijā “Vizija 2002/2020”, mazāk RVC SAP. Runājot par modernās arhitektūras lomu RVC koncepcijā “Vizija 2002/2020”, noteikts, ka RVC ir pieļaujama un pat veicināma jauna mūsdienīga arhitektūra un dizains, kas izvairītos no fasādisma vai vēsturisko stilu atdarināšanas, bet gan respektētu vēsturiskās apbūves raksturu, tradicionālos materiālus un arhitektūras noskaņu, kas iekļautos vēsturiskajā pilsētvidē.¹⁰⁰ RVC SAP saistībā ar moderno arhitektūru un tās iekļaušu RVC noteikts, ka RVC un tā AZ teritorijas attīstībā nozīmīga ir jaunas apbūves veidošana atbilstoši pilsētvides attīstības koncepcijai, kuru bija paredzēts realizēt ar teritorijas izmantošanas plānošanu.¹⁰¹

RVC apbūves labiekārtošanas, saglabāšanas, kā arī funkcionālas sakārtošanas pasākumi laika posmā no 1948. līdz 2006. g. ir vērsti uz kvalitatīvas, kultūrvēsturiski autentiskas un sabiedrības prasībām atbilstošas pilsētvides veidošanu. RVC pilsētvides funkcionālā sakārtošana, funkcionālo zonu noteikšana un attīstība ir viens no visvairāk problemātiskiem pilsētvides saglabāšanas un attīstības aspektiem, kas atkarīgs no pastāvošās ideoloģijas uzskatiem par modernas pilsētas tēlu un struktūru. Pastāvošās ideoloģijas ietekme spilgti izpaužas, salīdzinot 1948. g. Vecrīgas reģenerācijas projektu ar 1983. g. Vecrīgas reģenerācijas projektu, RAP 95–05

un RVC SAP. Ja 1948. g. projektā galvenais uzsvars likts uz Vecrīgas apzaļumošanas sistēmas un sanitāro mezglu sakārtošanu, tad vēlākajos projektos RVC funkcionāla sakārtošana balstīta uz autentiskuma principu, ievērojot sabiedrības prasību pēc modernas pilsētvides.

Avoti un piezīmes

- 1 *Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi*. 2013. Sk. internetā (12.03.2016): <http://likumi.lv/doc.php?id=256866>
- 2 LVA, 89. f., 1. apr., 27. l., 2. lpp.
- 3 LVA, 1345. f., 9. apr., 792. l., l., 2. lpp.
- 4 Turpat, 4. lpp.
- 5 Turpat, 6. lpp.
- 6 LVA, 1345. f., 9. apr., 799. l., 2.–4. lpp.
- 7 Turpat, 18. lpp.
- 8 LVA, 270. f., 2. apr., 4763. l., 1. lpp.
- 9 LVA, 1345. f., 9. apr., 935. l., 1. lpp.
- 10 Turpat, 19.–39. lpp.
- 11 Turpat, 1.–10. lpp.
- 12 LVA, 1345. f., 9. apr., 929. l., 8.–9. lpp.
- 13 LVA, 270. f., 2. apr., 4763. l., 3. lpp.
- 14 Turpat, 8.–11. lpp.
- 15 Turpat, 14. lpp.
- 16 Turpat, 15. lpp.
- 17 LVA, 89. f., 1. apr., 27. l., 7.–8. lpp.
- 18 Turpat, 10. lpp.
- 19 Turpat, 9. lpp.
- 20 Holcmanis A. Jauns posms sirmās Rīgas likteņos. *Muzeji un kultūras pieminekļi*. Rīga, 1969. 18. lpp.
- 21 Holcmanis A. Daži apsvērumi par Rīgas rekonstrukcijas pasākumu ietekmi uz Vecrīgas reģenerāciju. *Latvijas PSR Pilsēt būvniecības un arhitektūras attīstības problēmas*. Rīga, 1971. 24. lpp.
- 22 Пучин Э. Э. *Историко-градостроительные основы регенерации Старой Риги*. Рига: Зинатне, 1989. С. 29.
- 23 Пучин Э. Э. *Предпроектные концепции и методические основы проекта регенерации Старой Риги*. Рига: Авотс, 1980. С. 3.
- 24 Turpat, 23. lpp.
- 25 Turpat, 13.–14. lpp.
- 26 Пучин Э. Э. *Проект регенерации Старой Риги: основные положения*. Рига: Авотс, 1984. С. 7–9.
- 27 Holcmanis A. *Vecrīga: pilsēt būvniecības ansamblis*. Rīga: Zinātne, 1992. 212. lpp.
- 28 Пучин Э. Э. *Проект регенерации Старой Риги: основные положения*. С. 25–26.
- 29 Пучин Э. Э. *Предпроектные концепции и методические основы проекта регенерации Старой Риги*. С. 15.
- 30 Пучин Э. Э. *Проект регенерации Старой Риги: основные положения*. С. 50.
- 31 Turpat, 51.–56. lpp.
- 32 Пучин Э. Э. *Историко-градостроительные основы регенерации Старой Риги*. С. 30.
- 33 Turpat, 30.–31. lpp.
- 34 Holcmanis A. *Vecrīga: pilsēt būvniecības ansamblis*. 206. lpp.
- 35 Turpat.
- 36 Пучин Э. Э. *Проект регенерации Старой Риги: основные положения*. С. 30.
- 37 Turpat, 29. lpp.
- 38 Holcmanis A. *Vecrīga: pilsēt būvniecības ansamblis*. 207. lpp.
- 39 Turpat, 208. lpp.
- 40 Turpat.
- 41 Turpat, 209. lpp.
- 42 Turpat, 208.–209. lpp.
- 43 Raugaliene J. *The Revitalization of Vilnius Old Town, 1995–2005*. Sk. internetā (12.04.2016): http://www.globalurban.org/GUDMag08Vol4Iss1/Raugaliene.htm#_ednref12
- 44 Turpat.
- 45 Rīgas pilsētas dome. Attīstības departaments. Arhitektūras pārvalde. Pilsētplānošanas nodaļa. *Rīgas attīstības plāns (1995–2005)*. I sēj. 1995. 40. lpp.
- 46 Turpat, 21. lpp.
- 47 Strautmanis I. *Rīga — plānotā un veidotā*. Rīga: RTU izdevniecība, 2012. 6. lpp.
- 48 Asaris G. Rīgas attīstības plāna realizācija. *RTU Zinātniskie raksti. Arhitektūra un*

- pilsētbūvniecība*. Rīga: RTU izdevniecība, 2005. 21. lpp.
- ⁴⁹ Turpat, 22. lpp.
- ⁵⁰ Turpat, 23. lpp.
- ⁵¹ Rīgas pilsētas dome. Attīstības departaments. Arhitektūras pārvalde. Pilsētplānošanas nodaļa. *Rīgas attīstības plāns (1995–2005)*. I sēj. 1995. 56. lpp.
- ⁵² Turpat.
- ⁵³ VKPAI pieminekļu dokumentācijas centra arhīvs. *J. Dambis, Rīgas domei, 25.01. 2002. Nr. 01.1-04/90*. 2000. 1. lpp.
- ⁵⁴ VKPAI pieminekļu dokumentācijas centra arhīvs. *Vizija 2001–2002. g.* 2002. 12. lpp.
- ⁵⁵ Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības koncepcija. *Vizija 2002/2020*. Rīga: VKPAI, 2002. 3., 15. lpp.
- ⁵⁶ VKPAI pieminekļu dokumentācijas centra arhīvs. *Speciālais rīcības plāns Latvijai. EP ekspertes Myriam Goblet atskaite par vizīti Latvijā, juridisko konsultāciju darba grupas ietvaros. 12/21/01*. 2001. 2.–3. lpp.
- ⁵⁷ LVA, 2385. f., 1. apr., 5848. l., 1.–2. lpp.
- ⁵⁸ Turpat, 2.–7. lpp.
- ⁵⁹ Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments. *Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums: paskaidrojuma raksts*. Rīga, 2006. 6. lpp.
- ⁶⁰ Turpat.
- ⁶¹ Jautājumu izvērtēšana Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padomē. Sk. internetā (12.04.2016): <http://www.mantojums.lv/?cat=590&lang=lv>
- ⁶² Rutkauskas G. *The regeneration of the historic city centre in Vilnius*. Vilnius Old Town Renewal Agency, 2001. 1.–3. lpp.
- ⁶³ Lincourt M. *UNESCO World Heritage Centre: Mission to Vilnius, Lithuania, 10–17 September 2000 for the Revitalisation of Vilnius Old Town. MISSION REPORT*. 2000. Pp. 2.–4. Sk. internetā (12.04.2014): unesdoc.unesco.org/images/0015/001504/150416eo.pdf
- ⁶⁴ *Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums: paskaidrojuma raksts*. Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments, 2006. 24., 46., 48., 50., 60.–76., 99., 138. lpp.
- ⁶⁵ Turpat, 57. lpp.
- ⁶⁶ Turpat, 58. lpp.
- ⁶⁷ Turpat, 47.–49. lpp.
- ⁶⁸ Turpat, 50. lpp.
- ⁶⁹ Turpat, 54. lpp.
- ⁷⁰ Turpat.
- ⁷¹ Turpat.
- ⁷² Turpat, 55.–56. lpp.
- ⁷³ Turpat.
- ⁷⁴ Lazdiņa L. Labāk nepilnīgs plāns nekā haoss. *Diena*. 2005. 260: 6; Vilnītis J. Rīgas centra plāns — gailis uz dražu kaudzes. *Latvijas Avīze*. 2005. 18: 8.
- ⁷⁵ Lazdiņa L. Labāk nepilnīgs plāns nekā haoss. *Diena*. 2005. 260: 6.
- ⁷⁶ LVA, 89. f., 1. apr., 27. l., 5. lpp.
- ⁷⁷ Holcmanis A. *Vecrīga — pilsētbūvniecības piemineklis*. 38. lpp.
- ⁷⁸ LVA, 1345. f., 9. apr., 2110. l., 1.–2. lpp.
- ⁷⁹ Turpat, 8. lpp.
- ⁸⁰ Pučiņš E. Gadsimtu prasības rītdienai. *Māksla*. 1966. 2: 24.
- ⁸¹ Turpat, 22. lpp.
- ⁸² Šusts V. Diskusija turpināsies. *Māksla*. 1967. 1: 19; Pučiņš E. Vēlreiz par Vecrīgas centru. *Māksla*. 1969. 2: 12; Holcmanis A. Kā būvēt Vecrīgā? *Māksla*. 1977. 3: 23.
- ⁸³ Pučiņš E. Gadsimtu prasības rītdienai. *Māksla*. 1966. 2: 22.
- ⁸⁴ Turpat, 23. lpp.
- ⁸⁵ Turpat, 25. lpp.
- ⁸⁶ Turpat, 23.–24. lpp.
- ⁸⁷ LVA, 1345. f. 9. apr., 1964. l., 7. lpp.
- ⁸⁸ Turpat, 9. lpp.
- ⁸⁹ Turpat, 16. lpp.
- ⁹⁰ Turpat, 17. lpp.
- ⁹¹ LVA, 1345. f., 9. apr., 1870. l., 1. lpp.
- ⁹² Turpat, 10. lpp.
- ⁹³ LVA, 1345. f., 9. apr., 1565. l., 16.–17. lpp.

- ⁹⁴ Pučiņš E. Vēlreiz par Vecrīgas centru. *Māksla*. 1969. 2: 12.
- ⁹⁵ Turpat.
- ⁹⁶ Holcmanis A. *Vecrīga: Pilsētbūvniecības ansamblis*. Rīga: Zinātne, 1992. 209. lpp.
- ⁹⁷ *Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums: paskaidrojuma raksts*. Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments, 2006. 10. lpp.
- ⁹⁸ Conference “Architecture and Cities for the 21 Century” 1989. Sk. internetā (12.04.2016): <http://whc.unesco.org/en/activities/489>
- ⁹⁹ *Starptautiskās konferences Modernā arhitektūra un dizains pilsētu vēsturiskajos centros Rezolūcija*. Rīga, 2002. 1. lpp. Sk. internetā (12.04.2016): www.mantojums.lv/_rict_text/docs/Rezolucijas/RE-ZOLUCIJA.doc
- ¹⁰⁰ *Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums: paskaidrojuma raksts*. Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments, 2006. 23. lpp.
- ¹⁰¹ Turpat, 56. lpp.

Par autori

Natālija Ameļoškina 2014. g. beigusi Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes maģistrantūru. Maģistra darba tēma “Vecrīgas pilsētbūvniecības kultūras mantojuma saglabāšanas un attīstības koncepcijas (1948–2006)”. Strādā Latvijas Valsts Kinofonofotodokumentu arhīvā par arhīva eksperti. Pētnieciskās intereses: aktuālie procesi kultūras mantojuma saglabāšanā, arhitektūras un pilsētbūvniecības vēsture.

About the Author

Natālija Ameļoškina graduated from the Faculty of History and Philosophy, University of Latvia with Master’s degree, theme “Concepts of Preservation and Development of the Cultural Heritage of Old Riga Urban Construction (1948–2006)”. Archives expert at the Latvia State Archive of Audiovisual Documents. Research interests: current processes in preservation of cultural heritage, history of architecture and urban construction.

URBAN CONSTRUCTION OF THE HISTORIC CENTRE OF RIGA: PRESERVATION AND FUNCTIONAL USE (1948–2006)

Natālija Ameloškina

natalija.ameloskina@gmail.com

Summary

Keywords: *Historic centre of Riga, urban development, cultural heritage, conservation and development planning, construction preservation and use, regeneration*

The historic centre of Riga is the face of both Riga and Latvia at large. It includes not only the artistic and architectural diversity of architectonic forms, but also serves as a mirror of society, which shows the development of urban environment in the course of history, shaping its unique nature. The historic centre of Riga demonstratively and in a concentrated manner represent all architectural styles prevailing in Europe, showing expressive regional specific features, urban construction traditions, their development, as well as the attitude of political showing and ideological authorities towards cultural heritage.

The article focuses on the conservation practice and functional use of buildings of the historic centre of Riga from 1948 to 2006. The author analyses the urban planning documents adopted in this period and the principles therein, the impact of political ideology on the preservation of cultural heritage, the most important regeneration projects of buildings and public open space.